

HUMANIST

Halvnakne folk i alle aldre, øl- og spritsalg fra tusenvis av isoporkasser. Musikk døgnet rundt. Det er karneval i Brasil, verdens største religiøse fest. Men det er ikke nakne sprettrumper å se. Vi er i Salvador, Bahia.

Jeg er som mange nordmenn oppvokst med at på feit-tirsdag ble det servert ekstra fyldig kjøttssuppe, mens påska ble brukt til å gå på ski og jula var tida for gaver og familie. Brasil er litt annerledes. Her kan hver eneste katolske helgen brukes som påskudd for å ta seg fest. Og det er ganske mange av dem. Det har vært en åpenbaring for en nordmann som ikke er så opptatt av religiøsitet, men glad i en fest i ny og ne.

Flere religiøse høytider har sin opprinnelse fra førkristen tid. Karnevalet er ikke noe unntak. Både egyptere, hebreere, grekere og romere har hatt fester på denne tiden av året for å feire sine guder. For den katolske kirka oppstod karnevalet sannsynligvis fordi man skulle ha et påskudd for å spise opp kjøttet som ellers ville ha råtnet under den 40 dager lange fasten.

Det var den katolske kirka som tok med seg karnevalet til Brasil mens landet var en portugisisk koloni. I utgangspunktet var det en fest bare for de få. Først da kongehuset i Lisboa i 1814 måtte rømme fra Napoleon, og flyttet hele hoffet til Rio de Janeiro, begynte det å bli litt fart over feiringen. Fortsatt var det forbeholdt de få, men mens sosieteten holdt seg på maskeradeball i ballsalene og på teatrene, ble det stadig vanligere at slaver og underklassen feiret i gatene.

I begynnelsen var denne feiringen – kalt entrudo – ganske bisarr. Man spylte folk ned med ulike væsker, inkludert urin og sæd. Samtidig ble det kastet mel, slik at væsken skulle sette seg fast. Det ble mer problematisk når hvite blandet seg i leken. Slavene risikerte hard straff om de på noen måte forulempet hvite. På 1830-tallet ble da også entrudo forbudt, men vi ser fortsatt rester av feiringen under karnevalet, ved at man kaster vann og øl på hverandre. Eventuelt popkorn. I Salvador i Bahia kalles fortsatt områdene der man ikke må betale dyrt for å delta for pipoca – popkorn.

Karnevalet var opprinnelig en fest der man snudde verden på hodet. En slave kunne være konge, menn kunne være damer. Foran førti dager med faste gjaldt ikke de vanlige konvensjonene lenger, man skulle heller bryte dem. Det var mer en sikkerhetsventil enn et opprør. For én dag kunne man gi seg hen til kjødet, både kjøttet og kroppen, og ikke ånden.

Feiringen i dag

Rio de Janeiro og Salvador i Bahia kranbler om hvem som har den største og mest omfattende gatefesten. Det er tre virkelig store karnevalsfeiringer i Brasil. I tillegg til disse to største, er Olinda, nord for Recife i Pernambuco, kjent for sine dukker, som ofte karikerer kjente politikere – både som hyllest og som spott.

Rio er kjent for sine enorme utstillingsflåter, sambaskoler og sambadanserinner – med så lite tekstiler at du må kle på dem med blikket. Det er særlig disse danserinnene som kameraene kjæler

De tre store karnevalene i Brasil.

Olinda (Recife i Pernambuco)

Mest kjent for de store dukkene. Musikken og dansen kalles frevo.

Salvador, Bahia

Hver dag spiller det 40-50 band plassert på store vogntog som kjører rundt i to forskjellige karnevalsløyper. Pluss eget opplegg i gamlebyen Pelourinho. Forskjellige typer musikk, men afrobrasilianske trommegrupper og brasiliansk popmusikk dominerer.

Rio de Janeiro

De store opptogene dominerer. Her er det de store rekvisittene, dans og innbitt konkurranse mellom sambaskolene som dominerer.

med og som blir publisert verden over. Men det er tusenvis av deltakere i hver sambaskole. Avstemningen om hvem som har den beste forestillingen foregår på direktesendt TV like etter karnevalet, og følges av millioner. De fleste brasilianere – uansett hvor de bor i landet – har sin favorittskole i Rio de heier på. Folk er blitt drept for å holde med feil skole. Korrupsjon, forbindelser til organisert kriminalitet og drap har vært deler av festens bakrus.

Salvador i Bahia regnes av mange for fortsatt å ha den største festen. Her er det ikke parader, men store ombygde vogntog som musikkartister spiller fra. For å følge de mest populære artistene, må deltakerne betale opptil ti tusen kroner. Her spilles det ikke mye samba, men de spesielle afro-brasilianske rytmene, *axe*, som byen er kjent for. Salvador er den største svarte byen utenfor Afrika, og mange av Brasils mest kjente artister kommer derfra og har hatt sitt gjennombrudd under karnevalet.

Det er forresten ikke bare under karnevalet at religiøse fester utarter til rene gatefester. Her er noen eksempler fra Salvador og nordøstre Brasil, som er det jeg kjenner best:

Junifestene er populære. Det starter med feiringen av St. Anton 13. juni. Deretter følger umiddelbart St. Hans-feiringen, som varer til St. Peter avslutter det hele 29. juni. Junifestene har en helt annen innretning enn karnevalet. Musikken er *forro* og *sertanejo*, den brasilianske blandingen av gammeldans og dansebandmusikk. Det er plattdans, bonderomantikk og bålbrenning, altså ikke så ulikt den nordiske feiringen.

Felles for de største religiøse feiringene er at det gjerne starter med en religiøs prosesjon. Deretter overlates gatene til de feststemte. Feiringen av Yemoja/Yemanjá i bydelen Rio Vermelho i Salvador 2. februar er ikke noe unntak. Festen er til ære for havgudinnen, som kom med slavene over til Brasil fra Afrika. Hun er den viktigste gudinnen i *candomble* og tiltrekker seg flere hundre tusen mennesker og flere hundre båter.

Karnevalet i Salvador er kanskje verdens største fest. Foto: Antônio Cruz/Wikimedia.

Et av de mer spesielle opptogene er Festa do Bomfim (Velsigne utgangen). Dette var i utgangspunktet en ren katolsk markering. Katolikkene har imidlertid latt en del av *candomble*-guden få innpass som helgen. Dermed er dette en hybridfest der katolikker og tilhengerne av *candomble* går sammen – mange er begge deler – mens representanter fra de karismatiske pinsekirkene står på sidelinjen og roper skjellsord.

Hver by, hver bydel, hver katolske familie har sin helgen. Det mangler ikke på muligheter for den som vil kombinere religion med en real fest.

Kommersialisering

Tilbake til karnevalet. I Rio klager folk: «Gringoene har overtatt festen.» I Salvador, som mottar mellom fire og fem hundre tusen turister i karnevalsuka, klager de på at folk fra pengebeltet i Brasil, Rio, São Paulo og Minas Gerais, har fortrenget byens egne innbyggere. Mens de svarte tidligere måtte gå inn bakdøra når de spilte på de lukkede karnevalsfeiringene, ser mange av dagens innbyggere artistene kjøre forbi på lang avstand. Ikke at det betyr så veldig mye, musikkanleggene er så digre at man hører musikken en kilometer unna.

Og det er nok av folk som selger øl, frukt-driker, pølser og grillspyd utenfor inngjerdingene. Karnevalsfeiringene både i Rio de Janeiro og Salvador handler om penger. Mye penger. For fire år siden stoppet en av de mest kjente karnevalsartistene i Brasil, Carlinhos Brown jr., opp midt i paradene og kjefte opp folkene på en VIP-tribune for at de hadde tatt karnevalet fra folket. Sjøl er han blitt mangemillionær på festene, og han er en av de dyreste å følge under festen.

De færreste brasilianerne har så god råd at de kan delta. Derfor blir de såkalte renselsesfestene (*lavagem*) stadig mer utvidet. Et hvert nabolag, hver gate og hver bar arrangerer en slik renselsesfest i perioden fra jul til karnevalet begynner. I skrivende stund sitter jeg og hører hornmusikk og trommer fra gatene. Greit nok. Men det er fjerde natt på rad og karnevalet starter i morgen. Og for hvert år øker antall deltakere på disse festene, mens antall deltakere i selve karnevalet, som varer fra torsdag til og med klokken 12:00 på askeonsdag, synker.

Det er særlig de store ølbryggeriene som kriger om markedene. De sponser kommunene for å få enerett for sine ølmerker innenfor avgrensede områder. Dette er og har vært en kilde til korrupsjon. For mange tusen fattige er karnevalet også en kilde til ekstraintekt. Langs karnevalsløypene er det fylt opp med isoporkasser man selger øl og mineralvann fra. Fra torsdag til onsdag tjener de mer penger enn hva de gjør på et par måneder ellers i året. Med litt seilduk og noen isoporkasser bygger hele familien et lite hjem for noen dager. Én i familie- eller vennegruppen må alltid være til stede. Oftest blir dette møteplasser for naboer fra favelaen som kommer innom.

Svartes inntog

De første rene afro-brasilianske blokkene fikk ikke delta i karnevalet før i 1974, bortsett fra de som var en del av bandet eller orkestret. Opptogene og festene var dominert av hvite, sjøl i en by som Salvador, der rundt nitti prosent av innbyggerne har afrikansk blod i årene.

2. februar feires Yemanjá i Salvador. Hun er havgudinnen i candomble. Flere hundre tusen mennesker kommer til festen. Foto: Roar Nerdal.

Retten til å delta i karnevalet ble derfor en viktig kamp mot rasisme. Den første «bloco» i 1974 hadde bare hundre deltakere. De siste årene har de hatt flere tusen deltakere. De svarte karnevalsgruppene i Salvador har bidratt mye for å utvikle både den afrikanske kulturarven og ikke minst musikken i byen.

Karnevalet i Salvador har også sluppet til candombleinspirerte blokker. Praktisering av candomble har til tider vært forbudt, men musikken (særlig samba), dansen og klærne har overlevd, ikke minst på grunn av karnevalsfeiringen.

Mange parader utenom hovedscenene har også en langt mer både politisk og humoristisk agenda. Karnevalet betyr at man kan snu tingene på hodet. Menn som kler seg i kvinneklær er noe av det mest populære. Man driver gjøn med maktfolk, og søndagen før karnevalet havnet jeg midt i en gruppe som krevde president Michels Temers avgang.

I fjor var det Dilma Rousseff som fikk gjennomgå. Og hun varte ikke til årets fest. Årets store hit på flere karnevalparader er «Fora Temer!» Vekk med Temer. Temer ble president etter at Rousseff ble avsatt ved riksrett i fjor.

Evangelikalsk motstand

- Karnevalet er symbolet på det verste med Brasil. Løssluppenhet, fyll og spetakkel. Det er en fest der du har fått tillatelse til å synde. Derfor er ikke Gud velvillig innstilt til karnevalet, sjøl om opprinnelsen var religiøs, sa en evangelikalsk pastor nylig til meg. Vi møttes på en av renselsesfestene, som han kun deltok på fordi det var kombinert med 40-årslaget til svogeren. Mens det var full fest i bakgården, satt han inne og så på et opptak av fotballkampen mellom Arsenal og Bayern München.

Mens jeg tok meg en øl og sitret etter å fortelle resultatet av kampen, kunne ikke min venn pastoren dy seg for å sitere Jesaia til meg. Om enn med et glimt i øyet:

«Ve dem som jager etter sterk drikk
fra tidlig morgen av,
som sitter til sent på kveld
og blir hete av vin.»

[Den evangelikalske bevegelsen har vind i seilene i Brasil for tiden](#). Snart femti millioner mennesker tilhører en av de karismatiske kristne kirkene i Brasil. De får også stadig større innflytelse, både økonomisk og politisk. Ordføreren i Rio de Janeiro, Marcelo Crivella, er den mektigste i Igreja Universal, en nypinsevennkirke som ifølge dem sjøl har rundt åtte millioner medlemmer. Han fikk seksti prosent av stemmene i byen i Brasil som regnes som den mest liberale av dem alle, hva gjelder livsstil, synet på sex eller å heller svette på stranda med en kald øl enn «med svette i ansiktet skal du spise ditt brød» (1. Mos. 3, 19). Til tross for at Crivella altså egentlig vil avvikle hele karnevalsfesten.

Salvador fikk sin første evangelikalske ordfører i 2008. Det året startet karnevalet nesten så tidlig som det kan, i månedsskiftet januar/februar. Da kolliderte det med den største festen innen candomble, som holdes fast hvert år 2. februar. Konspirasjonsteorien var at han som pinsevenn hadde sørget for at festsesongen skulle bli så kort som mulig og at siden pinsevennene oppfatter candomble som spesielt hedensk, var denne festen spesielt viktig å undergrave.

Mange forbinder karnevalet i Brasil med nærbilder av sprettrumper. Men det er ikke mange av dem å se under karnevalet i Salvador. Foto: Roar Nerdal.

Dette utnyttet guvernøren i delstaten – forøvrig jøde – ved å erklære to ekstra uker med festivitas i et av de populære nabolagene i byen.

Ren hedonisme?

Men har karnevalet i Brasil utviklet seg til ren hedonisme, der utroskapen florerer og ødelegger familier, der ungjenter debutterer seksuelt og blir gravide altfor tidlig, der fyll og narkotika forårsaker evig fortapelse, slik evangelikerne advarer mot?

Jeg har vært på femten karneval i Brasil. Brasilianere er stort sett et lekent folk. Hverdagen er slik at man griper muligheten til å komme seg unna den når man har muligheten. Selve den store festen i sentrum av Salvador kan jeg dy meg for. Da holder jeg meg helst i utkanten, altså pipoca-en. Men det er de mange små festene i nabolag og blant venner i forkant som er det viktigste. De er med på å skape samhold.

Rent anekdotisk vil jeg påstå at heller ikke evangelikerne er så veldig kristne i karnevalsperioden. Det er slitsomt å være synder hele året. De fleste, uansett livssyn, er nok litt mer promiskuøse denne tiden, og de forpliktelsene som gjelder resten av året behøver man ikke å bry seg så mye om. Det er jo tross alt bare ei kort uke.

Det pågår imidlertid en religiøs kulturkamp i Brasil. Karnevalet har vært en del av den brasilianske identiteten. Framveksten av de karismatiske kirkene vil endre på dette. Den verste økonomiske krisen på årtier gjorde også at mange byer i år for første gang avlyste karnevalet, fordi det offentlige ikke klarer kravene til sikkerhet og helse.

Den som alltid har drømt om å oppleve det løsslupne karnevalet i Brasil bør kanskje ikke vente altfor lenge med å dra.

Årets karneval har om noe pekt litt tilbake til festens opprinnelige utgangspunkt. Det er mindre oppslutning om de stramt regisserte karnevalene i Rio og Salvador, mens det er større oppslutning om de uformelle arrangementene i forkant. Brasil opplever turbulente tider økonomisk og politisk. Det har satt sitt preg også på karnevalet. Mer politisk, men også mer «gi faen». Går det til helvete, kan vi like godt ha det moro på veien.

Det er karnevalet i Rio som får verdens oppmerksomhet. Det er da også et fargerikt og vakkert skue. Deltakerne i paraden på Sambadromen har ikke råd til å sitte på tribunen. Norske medier er mest glad i de halvnakne jentene med kjøttfulle sprettrumper.

Personlig har jeg ikke sett så mye av disse. Likevel blir jeg imponert når de de gamle karnevalsdronningene kommer dansende. Flere av dem er 70- 85 år, og de danser samba, slik den opprinnelig oppsto i Bahia. Mange av dem danser slik de gjorde for 40-45 år siden, da de første gang fikk lov å være med i hovedtoget i karnevalet.

De danser fortsatt.